

Traktaten i Metz 1214 og den kejserlige opfattelse af Nordalbingens statsretlige tilhørsforhold indtil 1225

AF
OLIVER AUGE¹

Som bekendt blev hele Nordalbingen erobret af Valdemar 2. (1170-1241), i første omgang stadig i sin egenskab af hertug af Slesvig, siden som Knud 6.s (1162/63-1202) efterfølger på den danske trone.¹ Efter sin overbevisende sejr over Adolf 3. (1160-1225) af Holsten ved Stel-lau i 1201 bar han tilnavnet „Sejr“.² Hans kongelige indflydelsessfære strakte sig mod syd helt frem til grænsefloderne Elben og Elde. Kejser

¹ Denne artikel er en let revideret dansk udgave af: Oliver Auge: „omnes terminos ultra Eldanam et Albiam Romano attinentes imperio“ – Der Metzter Vertrag von 1214 und die Frage der staatsrechtlichen Zugehörigkeit Nordelbingens bis 1225“, i: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 75:1 (2019), s. 57-69. Jeg takker Sebastian Olden-Jørgensen for oversættelsen til dansk. Om begivenhederne se f.eks. Oliver Auge: „Im Zeichen des Kreuzes. Die Eroberungen dänischer Könige vom 12. bis zum 14. Jahrhundert“, i Hermann Kamp (red.): *Herrschaft über fremde Völker und Reiche. Formen, Ziele und Probleme der Eroberungspolitik im Mittelalter, (Vorträge und Forschungen)*, Ostfildern 2020 [i trykken]; Jens E. Olesen: „A Danish Medieval „Empire“ in the Baltic (1168-1227)?“, i Steinar Imsen (red.): *The Norwegian Domination and the Norse World c. 1100-c. 1400, (Trondheim Studies in History, 1)*, Trondheim 2010, s. 263-289, her s. 277-281; Thomas Riis: „Studien zur Geschichte des Ostseeraumes IV: Das mittelalterliche dänische Ostseeimperium“, (*University of Southern Denmark studies in history and social sciences*, 256) Odense 2003, s. 56-58; Hans-Otto Gaethke: „Knud VI. und Waldemar II. von Dänemark und Nordalbingen 1182-1227“, Tl. 1, *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*, 119 (1994), s. 21-99, her s. 81-99; Erich Hoffmann: „Die Bedeutung der Schlacht von Bornhöved für die deutsche und skandinavische Geschichte“, *Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde*, 57 (1977), s. 9-37, her s. 16 f.; Hans-Joachim Freytag: „Die Eroberung Nordelbingens durch den dänischen König im Jahre 1201“, i Horst Fuhrmann, Hans E. Mayer & Klaus Wriedt (red.): *Aus Reichsgeschichte und Nordischer Geschichte. Karl Jordan zum 65. Geburtstag, (Kieler Historische Studien, 16)*, Stuttgart 1972, s. 222-243.

² Hoffmann 1977, s. 16.

Otto 4. (1175/78-1218) bekræftede tilsyneladende dette i 1202, måske kun på sit eget welfiske dynastis vegne,³ og Staufer-kejseren Frederik 2. (1194-1250) anerkendte ham som rigsoverhoved i den kendte traktat i Metz fra slutningen af 1214.⁴ Indtil denne anerkendelse førte Valdemar titlen „dei gracia Danorum Sclauorumque rex dux Iutie dominus Nordalbingie“ (Af Guds nåde danskernes og slavernes konge, hertug af Jylland, herre til Nordalbingen).⁵ Samtidig havde han mellem efteråret 1203 og sommeren 1204 magtfuldkomment fuldstændig reorganiseret de politiske forhold i Nordalbingen, idet han havde fået den førnævnte hertug Adolf 3. til at opgive sine krav på Holsten⁶ og i stedet givet Holsten, Stormarn, Wagrien og størstedelen af grevskabet

³ En formel afståelse ved Otto 4. er ikke dokumenteret, men fremgår af pave Innocens 3.s forbund med den danske konge: Friedrich Kempf (udg.): *Regestum Innocentii III papae super negotio Romani imperii*, (*Miscellanea Historiae Pontificiae*, 12), Rom 1947, nr. 84 (24. februar 1203), s. 224-226; nr. 97 (18. december 1203), s. 252 f.; nr. 101 (12. december 1203), s. 258 f. Sammenlign hertil Jürgen Petersohn: „Pommerns staatsrechtliches Verhältnis zu den Nachbarstaaten im Mittelalter“, i: Rainer Riemenschneider (red.): *Die Rolle Schlesiens und Pommerns in der Geschichte der deutsch-polnischen Beziehungen im Mittelalter*, Braunschweig 1983, s. 98-115, her s. 108, note 31; om dette allerede tidligere hos Freytag 1972, s. 236-238.

⁴ Se den ikke i original overleverede traktattekst: Ludwig Weiland (udg.): *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum* (= MGH Const.), bd. 2, Hannover 1896, nr. 53 (december 1214), s. 64 f.; også udgivet i: Niels Skyum-Nielsen (udg.): *Diplomatarium Danicum* (= DD), bd. I.5, København 1957, nr. 48 (nytår 1214), s. 75-79; Verein für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde (udg.): *Meklenburgisches Urkundenbuch* (= MUB), bd. 1, Schwerin 1863, nr. 218 (slutningen af 1214 eller begyndelsen af 1215), s. 202-205; Johann M. Lappenberg (udg.): *Hamburgisches Urkundenbuch* (= HambUB), bd. 1, Hamburg 1842, nr. 392 (1214), s. 345 (i det følgende citeret efter henholdsvis MGH- og DD-udgaven). Se den udførlige behandling af traktaten hos Walther Lammers: „Verzicht auf Reichsgebiet. Friedrichs II. Urkunde von Metz 1214“, i: *Geschichte und Verfassungsgefüge. Frankfurter Festgabe für Walther Schlesinger (Frankfurter Historische Abhandlungen, 5)*, 1973, s. 56-89, også trykt i: Walther Lammers (udg.): *Vestigia Mediaevalia. Ausgewählte Aufsätze zur Mittelalterlichen Historiographie, Landes- und Kirchengeschichte*, Wiesbaden 1979, s. 303-337. Der henvises i det følgende til den seneste udgave.

⁵ Riis 2003, s. 51. Denne titulatur findes i diplomer, f.eks. i Niels Skyum-Nielsen (udg.): DD I.4, København 1958, nr. 53 (1202-1214), s. 109-114, her s. 113, men også i krøniker, se Johann Martin Lappenberg (udg.): *Arnoldi Chronica Slavorum (MGH Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi, 14)*, Hannover 1868, VI.17, s. 238: „His ordinatis circa Augustum rex Waldemarus cum magna gloria et infinita multitudine venit Lubekam, ibique cum multa iocunditate rex Danorum et Sclavorum et Nordalbingie dominus salutatur“.

⁶ Freytag 1972, s. 241.

Ratzeburg som len til Albrecht 1. af Orlamünde (efter 1182-1245), der var søn af hans søster Sophie (sandsynligvis 1159-1208) og grev Siegfried af Orlamünde (død 1206).⁷

Blandt de nationale tyske historikere i 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet stødte kejser Frederik 2.s traktatmæssige anerkendelse af erobringerne, som også omfattede Valdemar 1.s (1131-1182) og Knud 6.s ekspansion i „Sclavia“ (området Pommern og Mecklenburg), på samstemmende kritik. Friedrich Christoph Dahlmann betegnede det f.eks. som en „lemlæstelse af det Tyske Rige“, og kejser Frederik 2. var for ham „både af fødsel og tilbøjelighed en italiener“, der „var ligeglad med Østersøen“.⁸ Ifølge Georg Waitz førte „den indre tyske splittelse“ så vidt, „at rigets overhoved, det ærværdige staufiske dynastis arving, på denne måde opgav vigtige områder af riget“.⁹ Ifølge Robert Usinger er „afståelsen i Metz“ en varig „skamplet“ på kejser Frederik 2.s minde. Og han tilføjer: „Også selv om man dengang så anderledes på statens ære end i dag, så har det dog altid, så længe der har eksisteret herskere, været anset for skamfuldt frivilligt og uden tvungen grund at opgive velerhvervede rettigheder og besiddelser“.¹⁰ I 1914 betegnede Hinrich Ewald Hoff i sin bog om „Nordmarks“ historie ligesom Usinger traktaten mellem Frederik 2. og Valdemar 2. som det „skammelige dokument fra Metz“.¹¹ I betragtning af disse ældre opfattelser var det yderst fortjenstfuldt, at Walther Lammers – ganske vist først i 1973 – udtrykkeligt påpegede, at traktaten i Metz blot repræsenterer en anerkendelse af et for længst etableret status quo, at sam-

⁷ MUB, I, 1863, nr. 305 (1224 Juli 4), s. 291: „Terram etiam illam, quam comes Albertus de Orlamunde a rege in pheudo tenuit“. Om Albrecht se Oliver Auge: „Dynastiegeschichte als Perspektive vergleichender Regionalgeschichte. Das Beispiel Albrechts II. von Orlamünde (født efter 1182- død 1245)“, *Zeitschrift für Thüringische Geschichte*, 72 (2018), s. 9-40.

⁸ Friedrich C. Dahlmann: *Geschichte von Dänemark I*, Hamburg 1840, s. 363, 361: „Verstümmelung des Deutschen Reiches“; „ein Italiäner von Geburt und Neigung“; „wenig nach der Ostsee fragte“.

⁹ Georg Waitz: *Schleswig-Holsteins Geschichte*, bd. I.1, Göttingen 1851, s. 79: „der innere Hader die Deutschen“; „daß das Haupt des Reiches, der Erbe des hehren staufischen Hauses, auf solche Weise wichtige Gebiete des Reiches aufgab“.

¹⁰ Rudolf Usinger: *Deutsch-dänische Geschichte 1189-1227*, Berlin 1863, s. 159: „metzer Abtretung“; „Makel“; „Und wenn auch die Auffassung der Ehre des Staates heute eine andere ist als damals, so hat doch nie, seitdem es Herrscher giebt, der Begriff der Schande für freiwilliges, nicht durch dringende Noth gebotenes Aufgeben wohl begründeter Rechte und Besetzungen gefehlt“.

¹¹ Hinrich E. Hoff: „Die Geschichte der Nordmark“, i Hermann Krumm & Fritz Stoltenberg, *Unsere meerumschlungene Nordmark. Ein Heimatbuch 2: Die Geschichte und Kultur des Landes*, Kiel 1914, s. 1-80, her s. 13: „schmachvolle Urkunde von Metz“.

tidige kilder som f.eks. krønikeskriveren Arnold af Lybæk efter alt at dømme havde taget den danske konges erobring af området helt roligt og afslappet af den simple grund, at der dengang ikke fandtes nogen „rigsnationalisme“. ¹² Det var først 1800-tallets tyske historieskrivning, der reagerede med forargelse. ¹³

Nu er alle disse nationalt betingede negative undertoner i den tyske middelalderforsknings skildring og vurdering af traktaten i Metz forsvundet. Det er en ubestridt kendsgerning, at Valdemar 2. erobrede og beherskede Nordalbingen. Imidlertid rejser der sig ved fornyet gennemsyn af de overleverede kilder det spørgsmål, hvordan man fra kejserlig side egentlig juridisk opfattede den i 1214 dokumenterede afståelse af politisk magt. Ved besvarelsen af dette spørgsmål har forskningen oftest anvendt uskarpe og åbenlyst anakronistiske begreber. Hans-Otto Gaethke taler f.eks. om „kong Valdemars rige“ og „den danske konge“, om afståelsen af „Nordalbingen, Mecklenburg, Schwerin ... den østelbiske ... del af grevskabet Danneberg og Pommern, kort sagt landene ved Østersøens sydlige bred nord for Elben og Elde, fra Elde omtrent til Gollen“. ¹⁴ For Hans-Joachim Freytag blev Nordalbingen „del af den danske magtsfære“. ¹⁵ I sin grundlæggende biografi om kejser Frederik 2. karakteriserer Wolfgang Stürner ligeledes begivenhederne i 1214 som en decideret afståelse af området til Danmark – altså ikke til den danske konge, som ville være noget andet. ¹⁶ Endnu mere konkret og direkte taler den danske historiker Thomas Riis med reference til forholdene i Nordalbingen om „indlemmelsen af erobringerne i (!) Danmark“. ¹⁷ Dette indebærer natur-

¹² Lammers 1979, s. 310, 334 f.

¹³ Se også kortfattet hos Walther Lammers: *Das Hochmittelalter bis zur Schlacht von Bornhöved (Geschichte Schleswig-Holsteins, IV.1)*, Neumünster 1981, s. 391 f.

¹⁴ Hans-Otto Gaethke: „Knud VI. und Waldemar II. von Dänemark und Nordalbingen 1182-1227“, Tl. 2, *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*, 120 (1995), s. 7-76, her s. 23 f.: „Reiche des Königs Waldemar“; „dem dänischen König“; „Nordalbingen, Mecklenburg, Schwerin [...], de[r] ostelbische [...] Teil der Grafschaft Dannenberg und Pommern, kurzum die Lande am Südrand der Ostsee nördlich der Elbe und der Elde von der Eider bis etwa zum Gollen“.

¹⁵ Freytag 1972, s. 243 (her knyttes det imidlertid allerede til året 1203/04): „Teil des dänischen Herrschaftsbereichs“.

¹⁶ Wolfgang Stürner: *Friedrich II. Tl. I: Die Königsherrschaft in Sizilien und Deutschland 1194-1220*, (*Gestalten des Mittelalters und der Renaissance*), Darmstadt 1992, s. 170: „daß er [Friedrich, O.A.] die Hauptforderung des Dänen erfüllte und das von jenem besetzte Reichsgebiet jenseits von Elbe und Elde Ende 1214 förmlich an Dänemark [!] abtrat.“

¹⁷ Riis 2003, s. 59: „Einverleibung der Eroberungen [!] in Dänemark“.

ligvis en helt anden statsretlig forståelse af afståelsen, nemlig at den ikke gjaldt herskeren Valdemar personligt, subsidiært hans kongelige herredømme, men det i dokumentet nævnte „regno ipsius“ (hans rige), altså et land eller en stat. Rent bortset fra risikoen for en anakronisme så er det berettiget at spørge, om den sidstnævnte opfattelse (at området blev afstået til Danmark) overhovedet svarer til den historiske virkelighed. Valdemar 2. var jo i perioder herre over et politisk konglomerat, der omfattede næsten hele Østersøområdet, men som hvilede på et meget forskelligt juridisk og politisk grundlag, og som rakte fra direkte magtudøvelse – f.eks. i de vigtige støttepunkter Rendsborg og Lybæk – over etableringen af en slags kolonial satellit i Estland til en blot løseligt anerkendt og udøvet lenshøjhed over Mecklenburg og Pommern, for slet ikke at tale om Pomerellen.¹⁸ I den sammenhæng er det problematisk at betegne dette yderst sammensatte politiske konglomerat som et „imperium“, sådan som det er blevet almindeligt især i dansk forskning.¹⁹ Noget lignende gør sig gældende for de mange historiske kort, hvor Valdemar 2.s herredømme bliver gengivet som ét sammenhængende rige, angivet med én farve.²⁰ Dette skal ikke forstås sådan, at Valdemar ikke forstod energisk at håndhæve sin overhøjhed – hvordan man end skal beskrive den. Tværtimod, som Erich Hoffman med rette vurderer: „Det danske østersøimperium havde kunnet bestå i årtier, hvis ikke ligefrem i århundreder, for i Nordtyskland eksisterede ingen magt, der havde kunnet udgøre en reel fare.“²¹ På trods af gode almene grunde til at bruge udtrykket „imperium“²² kan betegnelsen hurtigt fremkalde falske forestillinger, f.eks. i forhold til det an-

¹⁸ Se herom Auge 2020; Olesen 2010, s. 282 f., 286; Michael Bregnsbo & Kurt V. Jensen: *Det danske imperium. Storhed og fald*, København 2005, s. 65; Riis 2003, s. 58 f., 74; Dorthe Wille-Jørgensen: „Das Ostseeimperium der Waldemaren. Dänische Expansion 1160-1227“, i Manfred Gläser, Palle B. Hansen & Doris Mührenberg (red.): *Dänen in Lübeck. 1203-2003. Danskere i Lübeck*, (*Ausstellungen zur Archäologie in Lübeck*, 6), Lübeck 2003, s. 26-35.

¹⁹ Jf. imidlertid allerede Hoffmann 1977, s. 24.

²⁰ Se f.eks. kortene hos Reimer Hansen: *Die Nordgrenze Deutschlands im Laufe der Geschichte*, (*Grenzfriedenshefte*, 1), Berlin 1990, s. 3-48, her s. 7 eller Rolf Hammel-Kiesow, Matthias Puhle & Siegfried Wittenburg: *Die Hanse*, 2. rev. udg., Darmstadt 2015, s. 41 til forskel fra Christian Degn: *Schleswig-Holstein – eine Landesgeschichte. Historischer Atlas*, Neumünster 1994, s. 55, som i det mindste gennem farve og skravering adskiller det danske kongeriges kerneområde (uden Nordalbingen) fra erobringerne under Valdemar 2.

²¹ Hoffmann 1977, s. 24: „Das dänische Ostseeimperium hätte noch manche Jahrzehnte, wenn nicht gar Jahrhunderte, weiterbestehen können, da in Norddeutschland keine Macht bestand, die ihm hätte gefährlich werden können“.

²² Bregnsbo & Jensen 2005, s. 8-13.

ikke Imperium Romanum med dets klare, centralistisk orienterede administrative strukturer og hierarkier. Selv sammenligningen med middelalderens Imperium Romanum (Det Tysk-Romerske Rige) halter. Hvis man var lidt ondskabsfuld, kunne man endda betragte opfattelsen af Valdemar 2.s politiske konglomerat som et „imperium“ som en fortsættelse af Saxos bestræbelser på at ligestille det danske kongedømme med Det Tysk-romerske Kejserdømme.²³

Riis begrundede i øvrigt sin opfattelse af „indlemmelsen ... i Danmark“ med den kendsgerning, at Valdemar som allerede nævnt efter 1214 ændrede sin titel og herefter ikke som tidligere kaldte sig „dominus Nordalbingiae“ (herre til Nordalbingen), men blot „Danorum Sclavorumque rex“ (danskernes og slavernes konge), „hvilket må betyde indlemmelsen af erobringerne i Danmark“.²⁴ Imidlertid eksisterer der en anden hersker, der også kaldte sig herre eller greve af Nordalbingen, nemlig Valdemars lensmand Albrecht 2.²⁵ Valdemars ændrede titel kunne således blot være et udtryk for hensyntagen til hans højt værdsatte nevøs position – som man efter traktaten fra 1214 må anse for ret fast etableret og i det mindste indirekte kejserligt anerkendt. Man behøver derfor ikke nødvendigvis slutte til en indlemmelse eller inkorporation af Nordalbingen i Danmark, hvormed Nordalbingen ville ophøre med at eksistere som selvstændig størrelse og dermed også gøre titlen obsolet, sådan som Riis synes at mene. Det er heller ikke sådan, som Freytag og Riis yderligere hævder, at det omstridte valg til biskop af Ratzeburg, som grev Albrecht afgjorde på vegne af den fraværende kong Valdemar,²⁶ nødvendigvis betyder, at „Nordalbingens biskopper ... nu blev anset for danske biskopper“ – hvad om-

²³ Se herom Hermann Kamp: „Tugend, Macht und Ritual – Politisches Verhalten beim Saxo Grammaticus“, i Gerd Althoff (red.): *Zeichen – Rituale – Werte. Internationales Kolloquium des Sonderforschungsbereichs 496 an der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster, (Symbolische Kommunikation und gesellschaftliche Wertesysteme, Schriftenreihe des Sonderforschungsbereichs 496, 3)*, Münster 2004, s. 179-200; Thomas Riis: „Saxo und die offizielle Königsideologie“, i Tore Nyberg (red.): *Saxo and the Baltic Region, (University of Southern Denmark studies in history and social sciences, 275)*, Odense 2004, s. 93-104. I den retning også Anders L. Knudsen: „Absalon and Danish Policy towards the Holy Roman Empire“, i Karsten Friis-Jensen & Inge Skovgaard-Petersen (red.): *Archbishop Absalon of Lund and his world*, Roskilde 2000, s. 21-35 (ærkebiskop Absalon gav som bekendt støddet til Saxos danmarkshistorie).

²⁴ Riis 2003, s. 59: „Einverleibung [...] in Dänemark“; „was die Einverleibung der Eroberungen in Dänemark bedeuten muß“.

²⁵ Auge 2018, s. 21 med henvisning til Albrecht Biereye: „Die Urkunden des Grafen Albrecht von Orlamünde und Holstein“, *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*, 57 (1928), s. 1-152, her s. 4-6.

²⁶ Freytag 1972, s. 243; Riis 2003, s. 58.

vendt ville indikere en indlemmelse af Holsten i Danmark.²⁷ Valdemar krævede nemlig ene og alene investituren af bispedømmerne Lybæk, Ratzeburg og Mecklenburg, sådan som rigsfyrsten Henrik Løve tidligere havde udøvet den sammesteds.²⁸ Denne undtagelsestilstand forsøgte kejseren naturligvis hurtigst muligt at ophæve, og derfor lod Frederik 2. allerede i andet afsnit af det første udkast (4. juli 1224) til traktaten om Valdemars frigivelse indføje en bestemmelse om, at de transalbiske biskopper af Lybæk, Ratzeburg og Schwerin fremover skulle modtage regalerne fra Riget – og altså ikke længere fra den danske konge eller en saksisk hertug.²⁹

Riis formulerede sin tolkning af begivenhederne i 1214 bl.a. i en diskussion af min artikel „Konflikt und Koexistenz. Die Grenze zwischen dem Reich und Dänemark bis zur Schlacht von Bornhöved (1227) im Spiegel zeitgenössischer Quellen“,³⁰ og han knyttede den til en kritik af den af Lammers fremsatte og af mig kort refererede tese, „at Riget beholdt en uafhængig ret til dette område (Nordalbingen, O.A.)“.³¹ Lammers' ærinde var imidlertid ikke, sådan som Riis mener, at revidere den ubestridelige historiske kendsgerning, at Valdemar 2.

²⁷ Riis 2003, s. 58: „[d]ie Bischöfe Nordalbingiens [...] jetzt als dänische Bischöfe angesehen“.

²⁸ Ortwin Pelc: „Lübeck unter der Herrschaft Waldemars II. von Dänemark“, i: Manfred Gläser, Palle B. Hansen & Doris Mührenberg (red.): *Dänen in Lübeck. 1203-2003. Danskere i Lübeck, (Ausstellungen zur Archäologie in Lübeck, 6)*, Lübeck 2003, s. 45-50, her s. 47; Freytag 1972, s. 243; Hoffmann 1977, s. 20. Om Henrik Løve se Jürgen Petersohn: „Friedrich Barbarossa, Heinrich der Löwe und die Kirchenorganisation in Transalbingien“, i Johannes Fried (red.): *Heinrich der Löwe. Herrschaft und Repräsentation, (Vorträge und Forschungen, 57)*, Ostfildern 2003, s. 239-279, her s. 244 f.

²⁹ MGH Const. II 1896, nr. 101 (4. juli 1224), s. 127-129, her s. 128: „Episcopi quoque in eadem terra constituti, scilicet Lubecensis, Raceburgensis, Zuerinensis, regalia sua ab imperio recipient“. Niels Skyum-Nielsen (udg.): *Diplomatarium Danicum* (= DD), bd. I.6, København 1979, nr. 16 (4. juli 1224), s. 21-28; MUB I 1863, nr. 305 (1224 Juli 4), s. 290-294. Hans-Otto Gaethke: „Knud VI. und Waldemar II. von Dänemark und Nordalbingien 1182-1227“, Tl. 3, *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*, 121 (1996), s. 7-44, her s. 15.

³⁰ Oliver Auge: „Konflikt und Koexistenz. Die Grenzen zwischen dem Reich und Dänemark bis zur Schlacht von Bornhöved (1227) im Spiegel zeitgenössischer Quellen“, i Steen B. Frandsen, Martin Krieger & Frank Lubowitz (red.): *1200 Jahre Deutsch-Dänische Grenze. Aspekte einer Nachbarschaft, (Zeit + Geschichte, 28)*, Neumünster 2013, s. 71-93, her s. 82.

³¹ Thomas Riis: „Rezension zu 1200 Jahre deutsch-dänische Grenze. Tagungsband“, *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*, 139 (2014), s. 266-269, her s. 266 f.: „dass das Reich ein unabhängiges Recht an diesem Raum (Nordalbingen, O.A.)“.

havde erobret Nordalbingen og fået det anerkendt af Frederik 2., men at drøfte Frederik 2.s og hans kancellis imperiale præventioner eller idé, sådan som det kommer til udtryk i traktaten fra 1214. Her hedder det nemlig ordret, at Frederik 2. med rigsfyrsternes samtykke følger alle de grænseområder hinsides Elde og Elben, der hører til – NB: ikke har hørt til – Det Tysk-romerske Rige („omnes terminos ultra Eldanum et Albiam Romano attinentes (!) imperio“), til den danske konges rige („regno ipsius addidimus“), og disse områder bestemmes som dem, Valdemars broder og forgænger på tronen, Knud 6., og Valdemar selv med våbenmagt havde vundet og taget i besiddelse sammen med det, som Knud 6. og deres fælles fader, Valdemar 1., havde erobret i Slavien.³² Ifølge Lammers er det nærliggende at læse dette som, at den danske konges faktuelle erobring af området blev kombineret med dets fortsatte tilhørsforhold til Det Tysk-romerske Rige: „Uanset om den danske konges *obtinere* og *possidere* af området dermed blev juridisk anerkendt og accepteret, så blev de besatte område dog ikke dermed fjernet fra rigsforbundet, men de forblev *attinentes imperio*“.³³ Ifølge Lammers’ argumentation havde Det Tysk-romerske Rige derfor – i det mindste efter Frederik 2.s opfattelse – ret til området nord for Elben uafhængigt af de siden 1203 eksisterende „realiteter“.³⁴ Yderligere hedder det: „Forhandlingerne drejede sig altså om grænseområdets tilhørsforhold til Det Tysk-romerske Rige, som den danske konges hidtidige voldelige fremfærd ikke grundlæggende havde ændret på“.³⁵

Alligevel gik Lammers i sit bidrag ud fra, at Nordalbingen senest gennem traktaten i Metz officielt udtrådte af Det Tysk-romerske Rige og blev en del af „Danskernes Regnum“ frem til 1225 – og det på trods af, at der som allerede nævnt i dokumentet tales om *regno ipsius* og netop ikke om danskernes eller det danske rige.³⁶ Heri synes traktaten i Metz at give ham fuldstændig ret, for den fastslog nemlig samtidig, at ingen senere kejsere eller nogen af rigsfyrsterne måtte besvære Valde-

³² MGH Const. II 1896, nr. 53, s. 65; DD I:5 1957, nr. 48, 78.

³³ Lammers 1979, s. 309: „Mögen das *obtinere* und *possidere* von Reichsteilen durch den Dänenkönig damit als rechtliches Vorgehen und Verhalten erklärt werden, die besetzten Gebiete wurden dadurch dennoch nicht aus dem Reichsverband entfernt, sie blieben *attinentes imperio*“.

³⁴ Smst., s. 310: „Realitäten“.

³⁵ Smst.: „Die durch die bisherigen gewaltsamen Maßnahmen der dänischen Herrscher grundsätzlich nicht veränderte Zugehörigkeit der Grenzgebiete zum Römischen Reich war also Gegenstand der Verhandlungen“.

³⁶ Smst., s. 335 f.: „Regnum der Dänen“.

mar 2. med våbenmagt eller processer under det påskud, at de pågældende områder engang havde tilhørt riget.³⁷

Først Reimer Hansen gik på grundlag af Lammers' omhyggelige tolkning endnu et skridt videre og mente, at grænselandskaberne nord for Elben ganske vist fra da af skulle høre under den danske konge, men alligevel fortsat være en del af Det Tysk-romerske Rige. „De [områderne nord for Elben] fjernes således ikke fra rigsforbundet, selv om de af Romanorum Rex Frederik 2. udtrykkeligt er blevet tillagt det nabo-regnum tilhørende de danske konger, der for længst havde erobret dem med våbenmagt og indlemmet dem gennem udøvelse af lenshøjhed“.³⁸ Hansen ser et yderligere stærkt argument i den kendsgerning, at da disse områder mellem Ejderen og Elben, „omnes terras inter Eidram et Albiam fluuios sitas“, efter langvarige forhandlinger først i juli 1225 og siden modificeret i november samme år blev aftvunget Valdemar 2. som betingelse for hans frigivelse, så blev de igen og helt eksplicit betegnet som hørende til riget, „ad imperium pertinentes“, nu såvel som tidligere – og det på trods af at de siden 1203/04 reelt havde befundet sig under den danske konges (over)herredømme.³⁹ „Denne konstruktion tillod [i 1214 og i den følgende tid, O.A.] at forbinde en reel afståelse af områderne med det juridiske krav på deres fortsatte tilhørsforhold til Det Tysk-romerske Rige“.⁴⁰ Eller med andre ord: Områderne nord for Elben og Elde var ifølge kejserlig tankegang aldrig, heller ikke mellem 1214 og 1225, ophørt med at være del af Det

37 MGH Const. II 1896, nr. 53, s. 65; DD I.5 1957, nr. 48, s. 78: „Nullus ergo successorum nostrorum vel principum Romani imperii super predictis, eo quod aliquando imperio subiecti fuerint, memoratum dominum W. regem dilectissimum armis vel querimoniis inquietet“.

38 Hansen 1990, s. 6: „[S]ie werden somit nicht aus dem Reichsverband entfernt, wengleich sie dem benachbarten regnum der Dänenkönige, die sie längst mit Waffengewalt erobert und ihrem Machtbereich durch Ausübung der Lehnsheheit eingegliedert haben, vom Romanorum rex Friedrich II. ausdrücklich zugeteilt werden“.

39 DD I.6 1979, nr. 17 (juli-oktober 1224), s. 36-38, her s. 37; MUB I 1863, nr. 317 „Concept“, s. 305-310, her s. 307; Paul E. Hasse (udg.): *Schleswig-Holstein-Lauenburgische Regesten und Urkunden* (= SHRU), bd. 1, Neumünster 1886, nr. 434 (før 17. november 1225), s. 197 f. hhv. DD I.6 1979, nr. 42 (17. november 1225), s. 58-64, her s. 62; MUB I 1863, nr. 317 (17. november 1225) „Original“, s. 305-310, her s. 307; SHRU I 1886, Nr. 435, s. 198 f., her s. 199. Jf. Gaethke 1996, s. 25-29 med fejlagtig oversættelse på s. 27: „die [...] zum Reiche gehört[!]en“.

40 Hansen 1990, s. 6: „Diese Konstruktion erlaubte es, [1214 und in der Folgezeit, O.A.] die faktische Abtretung mit dem rechtlichen Anspruch fortwährender Reichszugehörigkeit zu verbinden“.

Tysk-romerske Rige, uanset hvordan den danske konge havde boltret sig dér.⁴¹

Det synes umiddelbart at stå i modsætning til den ovenfor skitserede forståelse af den kejserlige opfattelse, at Frederik 2. i en skrivelse fra 1223 til biskoppen af Hildesheim, Konrad (død 1249), som reaktion på grev Henrik af Schwerins tilfangetagelse af kongen gav udtryk for, at han inderligt længtes efter at vinde de områder tilbage til riget, som kongen respektløst havde besat.⁴² Imidlertid er det påfaldende, at brevet, som også forfølger selvstændige mål i forhold til biskop Konrad, ikke nævner traktaten i Metz med et ord. De to dokumenter kan derfor kun vanskeligt sammenlignes direkte. Nærmere betragtet modsiger de begreber, Frederik 2. anvender i brevet til biskop Konrad („recuperatio bonorum imperii“ eller „ad imperium revocare“), ikke nødvendigvis den tese, at områderne på trods af Valdemars overherredømme fortsat blev betragtet som dele af Det Tysk-romerske Rige. Det drejede sig derimod blot om at genskabe rigets fulde myndighed over området, sådan som den bestod før den danske konges erobring. Jeg har ved anden lejlighed vist, at det netop var denne juridiske konstruktion, man anvendte med hensyn til Mecklenburg og Forpommern, som jo både i dokumentet om afståelsen fra 1214 og i aftalen om tilbageleveringen af 1223/25 altid nævnes på linje med Nordalbingen.⁴³

41 Sådan allerede i Oliver Auge: „Sieger und Verlierer oder: Das Ende der dänischen Hegemonie, das staufische Kaisertum und die Entstehung der Landesherrschaft in Norddeutschland im 13. Jahrhundert“, i Gesellschaft für staufische Geschichte e. V. (red.): *Die Staufer und der Norden Deutschlands*, (*Schriften zur staufischen Geschichte und Kunst*, 35), Göppingen 2016, s. 111-130, her s. 112.

42 Jean L.A. Huillard-Bréholles (udg.): *Historia Diplomatica Friderici Secundi*, bd. II. 1, Paris 1854, s. 394 (23. september 1239): „Sane relatum est celsitudi-
ne nostre quod rex Dacie ac filius ejus capti a comite H. de Zwerin dilecto fide-
li nostro in custodia detinentur; qui rex, sicut tu ipse nosti, preter preceden-
tem causam multa de bonis imperii occupavit, ad nos et imperium respectum
quem debuit non habendo; unde cum ad recuperationem bonorum imperii to-
tis viribus et affectibus anhelemus ut ipsa possimus ad imperium revocare, af-
fectionem tuam rogandam duximus omnimodis et monendam quatenus ad
hoc quod ipse rex et filius ejus ad manus vestras deveniant prorsus et totaliter
elabores“. „Sandelig er det blevet meddelt vor (kejserlige) Højhed, at kongen
af Danmark og hans søn er blevet taget til fange af grev H(enrik) af Schwerin,
vor elskede lensmand. Som De ved, har denne konge uden grund besat store
områder af riget og ikke vist os og riget den skyldige respekt. Da vi af alle kræf-
ter inderligt stræber efter at genvinde disse områder til riget, appellerer vi til
Deres Kærlighed og formaner Dem til at gøre alt, hvad der er Dem muligt, for
at få fat på kongen og hans søn“. Lammers henviser en passant til denne kilde:
Lammers 1979, s. 307, note 5.

43 Auge 2016, s. 112-114.

Frederik 2. og hans omgivelser tolkede de juridiske forhold på den måde, at Mecklenburgs og Forpommerns tilhørsforhold til Det Tysk-romerske Rige egentlig var hævet over diskussion. Hvis man ser på perioden før den danske konges ekspansion i området, var dette imidlertid slet ikke så entydigt.

Hvis man opfatter den her fremlagte opfattelse af *recuperatio* eller *revocare* som lidt for spidsfindig til at dokumentere, at kejseren opfattede de områder, der i 1214 var blev afstået til Valdemar 2., som fortsat tilhørende Det Tysk-romerske Rige, så findes der et yderligere kildebelæg, som rydder enhver tvivl om den kejserlige opfattelse af vejen, men som forskningen hidtil har overset. I et reskript fra biskop Friedrich af Halberstadt (†1236) finder man nemlig gengivet en skrivelse fra kejser Frederik 2. dateret 20. april 1222 – det vil sige mere end et år før tilfangetagelsen af kong Valdemar og hans søn af samme navn på Lyø i maj 1223 – og i denne skrivelse tiltaler kejseren biskopperne af Lybæk og Ratzeburg, der uomtvisteligt lå nord for Elben og derfor hørte til det område, som i 1214 var lagt til den danske konges *regnum*, som sine elskede fyrster, det vil sige som rigsfyrster.⁴⁴ Kejseren pålægger dem begge at formane provsten og kapitlet ved domkirken i Hamborg til ikke længere at besvære kirken i Bremen, altså domkapitlet i Bremen. Der havde siden 1219 raset en strid mellem de to domkapitler om forrangen i ærkebispedømmet Bremen-Hamborg og dermed om rækkefølgen ved stemmeafgivelsen under valg af ny ærkebiskop. I den sammenhæng havde Valdemar 2. støttet gejstligheden i Hamborg.⁴⁵ Konflikten sluttede først, da Valdemars tilfangetagelse berøvede domkapitlet i Hamborg dets magtfulde forbundsfælle. Gennem skrivelsen til „sine elskede fyrster“, biskopperne af Lybæk og Ratzeburg, blandede Frederik 2. sig ikke kun i striden på den modsatte side. På et tidspunkt, hvor grev Henrik af Schwerins (ca. 1160-1228) tilfangetagelse og neutralisering af den danske konge og den deraf følgende erosion af Valdemars kongemagt endnu lå i den uvisse fremtid, spillede kejseren subtilt på, at han som rigsoverhoved i Norden stadig havde noget at sige, fordi disse områder, uanset at de i 1214 officielt var afstået til kongen, ifølge hans forståelse og opfattelse stadig hørte til Det Tysk-romerske Rige: De var „attinentes imperio“!

⁴⁴ HambUB I 1842, nr. 456 (20. april 1222), s. 400 f., her s. 400: „Scripsimus dilectis principibus nostris, Lubicensi et Racesburgensi episcopis“.

⁴⁵ Om dette og det følgende se Dieter Hägermann, Ulrich Weidinger & Konrad Elmshäuser: *Bremische Kirchengeschichte im Mittelalter*, Bremen 2012, s. 172-175.

SUMMARY

The Treaty of Metz (1214) and the Imperial understanding of the constitutional position of Nordelbingen until 1225

Both German and Danish historians typically interpret provisions of the Treaty of Metz (1214) as if Holy Roman Emperor Friedrich II ceded the Imperial territory between the Eider and Elbe rivers (Nordelbingen) to King Waldemar II not just de facto but also de jure. Moreover, some even claim that Nordelbingen was incorporated into Denmark at that time. However, it is historically incorrect to replace the personal categories of medieval politics with concepts of modern statehood – the rule of Denmark’s king within and outside of the kingdom cannot be equated with the governance of Denmark. Furthermore, an analysis of the exact terms used in combination with hitherto unnoticed source material demonstrates that the emperor connected the de facto cession of the area with transpersonal and transepochal ideas of the Holy Roman Empire, and that he still considered the territory to be an Imperial possession, even though Waldemar II wielded uncontested military and political power. For these reasons, it is incorrect to speak of territorial incorporation into Denmark.